

MACIEJ MOTAK*

ZARYS URBANISTYKI I ARCHITEKTURY REYKJAVÍKU

AN OUTLINE OF THE URBANISM AND ARCHITECTURE
OF REYKJAVIK

Streszczenie

Z 310 tysięcy mieszkańców Islandii, 200 tysięcy przypada na zespół miejski Wielkiego Reykjavíku; 65 procent ludności Islandii zamieszkuje jeden procent obszaru kraju. Reykjavík jest zarazem skupiskiem większości dzieł architektury islandzkiej, szczególnie powstałych od XVIII wieku po czasy dzisiejsze. Umożliwia to prześledzenie na małym obszarze przemian w urbanistyce i architekturze Islandii. Osadnictwo na terenie Reykjavíku trwa nieprzerwanie od IX wieku. Powolny rozwój miasta przypadł na schyłek XVIII wieku i wiek XIX, natomiast w XX wieku nabral przyspieszenia (trwającego do dziś) i odzwierciedlił kolejne tendencje światowe: koncepcję miasta ogrodu, funkcjonalizm i styl międzynarodowy, fascynację komunikacją samochodową, idee rozwoju zrównoważonego, opiekę nad zabytkami. W architekturze islandzkiej dominowały wzory norweskie od IX do XIV wieku oraz duńskie od XV do początku XX wieku, które podlegały lokalnym adaptacjom. Od pierwszej połowy XX wieku architektura islandzka ma charakter uniwersalny, kosmopolityczny, jednak nie barykuje w niej cech indywidualnych, akcentowanych przez lokalnych twórców. Niezmienna pozostała jej prostota i skromność – w dobrym tych słów znaczeniu.

Słowa kluczowe: Reykjavík, Islandia, architektura, urbanistyka, historia

Abstract

200,000 out of 310,000 inhabitants of Iceland live in Greater Reykjavík; 65% of Icelanders occupy 1% of the country. Reykjavík also concentrates most works of Icelandic architecture, especially those created between the 18th and 21st centuries. This makes it possible to follow transformations in the urbanism and architecture of Iceland in a small area. Settlement in Reykjavík has proceeded since the 9th century. The city developed slowly at the turn of the 18th century and throughout the 19th century. In the 20th century, its growth accelerated and reflected various world tendencies: the concept of a garden city, functionalism, the international style, fascination in vehicular transport, the ideas of sustainable development, monument protection. Icelandic architecture was dominated by Norwegian (9th-14th c.) and Danish (15th-early 20th c.) patterns adapted locally. Since the first half of the 20th century, Icelandic architecture has been of universal, cosmopolitan character. However, it does not lack individual features accentuated by local creators. Its simplicity and plainness – in the positive sense of the words – remain.

Keywords: Reykjavík, Iceland, architecture, urbanism, history

* Dr hab. inż. arch. Maciej Motak, Katedra Historii Architektury, Urbanistyki i Sztuki Powszechnej, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska.

1. Wstęp. Specyfika Islandii

- *Co zrobić w wypadku zgubienia się w islandzkim lesie?*
- *Po prostu wstać!*

Opowiadany przez Islandczyków żart zawiera sporo prawdy o islandzkim krajobrazie. We współczesnym islandzkim lesie niełatwo się zagubić, ponieważ większość roślinności nie przekracza wzrostu człowieka. Pierwotny, ubogi drzewostan został wycięty we wczesnym średniowieczu na opał oraz na budowę domów i statków. Korzystano więc oszczędnie z drogiego surowca importowanego lub z drewna wyrzucanego przez morze na brzeg. W Islandii prowadzone jest obecnie częściowe zalesianie, ale proces ten jest powolny i stanowi zadanie dla wielu pokoleń.

Islandia odznacza się wieloma oryginalnymi cechami. Pod względem geologicznym położona jest częściowo na płycie euroazjatyckiej, a częściowo na północnoamerykańskiej – przebiega przez nią pęknięcie stanowiące lądową część Grzbietu Śródatlantyckiego. Liczne są fenomeny geologiczno-krajobrazowe: czynne i wygasłe wulkany, lodowce pokrywające dziesiątą część kraju, fiordy, wodospady, gejzery. Zaledwie setna część powierzchni nadaje się pod uprawę. Północną surowość łagodzą zjawiska geotermalne, które zapewniają obfitość ciepłych wód na wyspie. Latem i zimą występują ogromne różnice długości dnia i nocy. Unikatowy charakter ma fauna: nie ma płazów ani gadów, występuje tylko jeden rodzimy gatunek ssaków lądowych (oraz gatunki sprowadzone przez człowieka), za to wiele gatunków ryb, ssaków morskich i ptaków. Spośród wytworów myśli ludzkiej powszechnych w innych krajach europejskich, w Islandii nie przyjęły się: konstrukcje ceglane (z nielicznymi wyjątkami), transport kolejowy (oprócz krótkiej linii tymczasowej), siły zbrojne (oprócz straży przybrzeżnej).

Niemal tysiącletnia izolacja oraz niewielka populacja Islandii (do połowy XIX wieku nigdy nie przekraczająca 60 tysięcy) zaowocowały spokrewnieniem większości mieszkańców i brakiem nazwisk: używa się imienia, do którego dodaje się imię ojca zaopatrzone w przyrostek *-son* dla mężczyzn lub *-dóttir* dla kobiet. Język islandzki uległ w dziejach niewielkim zmianom, co umożliwia Islandczykom czytanie blisko tysiącletnich sag bez trudności. Powszechne jest zainteresowanie rodzimą literaturą, muzyką, sztuką. Średnia długość życia w Islandii jest trzecia na świecie, a wśród mężczyzn – pierwsza. Poziom przestępczości, podobnie jak stopień zanieczyszczenia środowiska, jest minimalny.

2. Tło historyczne. Powstanie Islandii

Islandia była ostatnim krajem europejskim, który został trwale zasiedlony. W VIII–IX wieku mnisi irlandzcy próbowali zakładać eremy na niezamieszkaną dotąd wyspę, zaś pierwsi stali osadnicy przybyli z Norwegii około 870 roku. Islandia szczyty się wczesnym początkiem swojej państwowości, a szczególnie parlamentem, który rozpoczął działalność w 930 roku. Na położonych w odległości około 40 kilometrów od wybrzeża i dzisiejszego Wielkiego Reykiavíku, tzw. równinach parlamentarnych (Þingvellir – obecnie park narodowy), co roku spotykali się delegaci poszczególnych społeczności z całej wyspy, rozsianych przede wszystkim wzdłuż jej wybrzeży. W gestii zgromadzenia pozostawały wszelkie zagadnienia ustawodawcze i sądownicze; m.in. w 1000 roku uchwalono przyjęcie chrześcijaństwa. Większość historii Islandii upłynęła jednak pod znakiem zależności od innych państw: od 1262 roku – Norwegii, a od 1380 roku – Danii. Okres duńskiej władzy kolonialnej trwał aż do pierwszej połowy XX wieku. Obejmował wszystkie aspekty życia; w połowie XVI wieku z polecenia króla Danii przeprowadzono reformację w kościele islandzkim. Dopiero w połowie XIX wieku rozpoczął się proces stopniowego uwalniania się spod duńskiej dominacji: w 1845 r. przywrócono parlament, w 1874 r. nadana została konstytucja, a w 1918 r. Islandia stała się państwem formalnie niepodległym, pozostającym w unii z Danią. Proces uniezależniania się przyśpieszyły wydarzenia II wojny światowej. W 1944 roku ogłoszono pełną niepodległość Republiki Islandii.

Islandia była ubogą kolonią duńską. Wielokrotnie, szczególnie w XV i w XVIII wieku, nękana była przez epidemie i głód. Aż do schyłku XVIII wieku nie było ośrodków o charakterze miejskim, jedynie dwa niewielkie skupiska zabudowy wokół kościołów katedralnych. Dopiero w drugiej połowie XVIII wieku zaczęto wprowadzać nieliczne reformy i usprawnienia organizacyjne. Biskupstwo luterzańskie w Reykiavíku zastąpiło położone w odludnych regionach biskupstwa w Hólar i Skálholt, w ślad za czym przeniesiono również szkolnictwo. Zniesiono uciążliwy monopol handlowy i dokonano niewielkich inwestycji w zakresie rzemiosła i rolnictwa. Na przełomie XVIII i XIX wieku rozpoczął się powolny rozwój gospodarczy kraju.

Szybki rozwój Islandii nastąpił w krótkim i stosunkowo niedawnym czasie, dzięki kolejnym czynnikom sprzyjającym. W czasie II wojny światowej było nim strategiczne znaczenie wyspy, którą – w obliczu okupacji Danii przez nazistowskie Niemcy – obsadziły wojska brytyjskie i amerykańskie, zatrudniające wielu mieszkańców, budujące lotniska i infrastrukturę. Po wojnie ważną rolę odegrało przystąpienie Islandii do Planu Marshalla i do Paktu Północnoatlantyckiego, a także koniunktura na połowy ryb i wielorybów, w tym zwycięskie dla Islandii tzw. wojny dorszowe. Wreszcie w czasach najnowszych duże znaczenie mają rozwinięte usługi wyspecjalizowane oraz tania energia ze źródeł odnawialnych – geotermalna i wodna – wykorzystywane do celów użytkowych i przemysłowych (wielkie huty aluminium). W efekcie szybkiego rozwoju od kilkudziesięciu lat Islandia jest krajem zamożnym, bezpiecznym i stabilnym, czego nie zmienił nawet największy w nowoczesnej historii Islandii kryzys gospodarczy u schyłku pierwszej dekady XXI wieku.

3. Krótka historia rozwoju urbanistycznego Reykiavíku

Dzieje Reykiavíku jako miasta są znacznie krótsze od dziejów Islandii – jego lokacja nastąpiła dopiero w 1786 roku. Niemniej jednak stałe osadnictwo na Islandii, szczegółowo opisane w XII-wiecznej *Księdze o Zasiedleniu*, rozpoczęło się właśnie na jego obszarze. Lokalizacja wybrana przez pierwszych osadników – w niewielkiej odległości od południowego brzegu Zatoki Faxe – nie zmieniła się i teren ten stanowi dzisiaj ścisłe, historyczne centrum Reykiavíku (il. 1). Jedynie linia brzegowa przesunęła się nieco ku północy, powiększając tereny nadające się do zagospodarowania. Współczesne badania archeologiczne umiejscowiły początek osadnictwa około roku 871; odzwierciedleniem jest nazwa podziemnego muzeum zlokalizowanego na terenie pierwszej osady – *Reykiavík 871±2*. Od 874 roku osadnictwo na terenie Reykiavíku miało już z pewnością charakter stały i zorganizowany, jednak w okresie średniowiecznym i nowożytnym było nieliczne – nie przekraczało kilkuset mieszkańców, mieszkających w kilkudziesięciu zagrodach. Podstawą ich bytu były hodowla (zagwarantowana obowiązkiem trzymania zwierząt hodowlanych w każdym gospodarstwie), rybołówstwo oraz (w mniejszym stopniu) rolnictwo. Handel zaczął się rozwijać na skromną skalę za sprawą kupców niemieckich w XVI wieku. W 1602 roku monopol handlowy uzyskali kupcy duńscy. Na potrzeby handlu w XVI–XVIII wieku na wybrzeżu Reykiavíku wznoszono proste, tymczasowe budynki handlowe i składowe.

W połowie XVIII wieku w pobliżu Reykiavíku zlokalizowano ośrodki władzy kolonialnej: siedzibę gubernatora wyspy w Bessastaðir i siedzibę lokalnego namiestnika na wyspie Viðey (il. 10). W 1751 roku namiestnik Skúli Magnússon zainicjował program budowy manufaktur, głównie warsztatów tkackich na terenie Reykiavíku, w celu poprawy jakości rzemiosła i zróżnicowania gospodarczego. Dla rzemieślników wzniesiono 16 budynków; zamierzenie ostatecznie nie powiodło się i działki z tymi budynkami zostały odsprzedane kupcom, przyczyniło się jednak do ożywienia gospodarczego i rozwoju handlu (il. 9). Przesądziło też o lokalizacji mającego niebawem powstać miasta – pomiędzy brzegiem Zatoki Faxe a stawem Tjörnin, które łączyła pierwsza ulica: biegnąca południkowo Aðalstræti. W 1786 roku Reykiavík, liczący wtedy 300 mieszkańców (czyli mniej niż 1% ówczesnej ludności Islandii), uzyskał prawa miejskie; jednocześnie zniesiono duński monopol handlowy. Rozpoczęto budowę niewielkich obiektów użyteczności

publicznej: katedry, szkoły, więzienia. Powolny rozwój miasta trwał przez cały XIX wiek, a przed jego połową Reykiavík był już ośrodkiem administracyjnym, handlowym i kulturalnym kraju. Z innych regionów przybywali mieszkańcy, by podjąć pracę w rybołówstwie i obsłudze handlu. W 1836 roku powołano Radę Miasta, a w 1839 Komisję Budowlaną zajmującą się sprawami planowania i zabudowy; jej zakres działalności był wówczas niewielki. W 1876 roku w Reykiavíku mieszkało 2400 osób, w 1890 r. – około 4000. Zaczęło się formować centrum, zwane Kvosin, obejmujące kilka krótkich ulic i bloków wolno stojącej zabudowy zamieszkaanej przez kupców i zamożniejszych rzemieślników (il. 2). Większość ludności mieszkała na przedmieściach o rozproszonej zabudowie.

W 1904 roku Reykiavík stał się stolicą autonomicznej Islandii. Liczba jego mieszkańców (ówcześnie około 10% ludności Islandii) zwiększała się odtąd szybciej, także w stosunku do zaludnienia całego kraju. W 1902 roku w Reykiavíku mieszkało 7300 osób, w 1920 r. – już 17 500. W kolejnych latach ich liczba nadal rosła. Miasto rozrastało się w sposób bezplanowy i częściowo tylko kontrolowany (il. 3). Nie zostały zrealizowane koncepcje urbanistyczne zespołu budynków rządowych i publicznych na wzgórzu Arnarhóll (1906) oraz linii kolejowej łączącej Reykiavík z Hafnarfjörður (1909). Niemniej jednak układ ulic był stosunkowo regularny. Uformowała się też główna ulica handlowa prowadząca z centrum miasta równoleżnikowo w kierunku wschodnim – Laugavegur. Systematycznie rozwijano techniczną infrastrukturę miasta, budowano sieci: wodociągową, kanalizacyjną, elektryczną. Powołano architekta – doradcę rządowego w sprawach obiektów użyteczności publicznej. Zapoznano się z zagranicznymi opracowaniami urbanistycznymi, m.in. popularną wówczas koncepcją miasta ogrodu Ebenezera Howarda. W 1893 roku otwarto pierwszy ogród publiczny w mieście.

Rosnąca świadomość potrzeby rozwoju planowego zaowocowała w 1921 roku Ustawą o planowaniu miast, a następnie powołaniem Państwowego Komitetu Planowania skupiającego specjalistów z zakresu architektury, inżynierii, geodezji, medycyny. W 1927 roku Rada Miasta zatwierdziła pierwszy plan zagospodarowania przestrzennego Reykiavíku. Założono w nim tworzenie nowych dzielnic mieszkaniowych w oparciu o racjonalne, ortogonalne siatki ulic i zuniformizowaną, niską zabudowę: wolno stojącą jedno- i dwurodzinną, a częściowo także szeregową i zwartą kwartałową, przy zachowaniu odpowiednich odległości między budynkami i warunków naświetlenia. Zamierzano uporządkować zabudowę istniejącą, co nie powiodło się, bowiem wiązałyby się z licznymi wyburzeniami. Natomiast tereny dotąd niezagospodarowane zostały zabudowane zgodnie z planem. Wobec szybkiego tempa rozbudowy miasta plan ten, o 50-letnim horyzoncie czasowym, okazał się niewystarczający. W latach 30. nowa zabudowa objęła rozległe tereny poza dotychczasowym centrum, rozdzielone terenami wciąż użytkowanymi rolniczo i pastersko bądź nieużytkowanymi. W efekcie powstała mozaika obszarów zabudowanych i niezabudowanych, dostępnych dzięki rozwijającej się komunikacji autobusowej i samochodowej. W 1936 roku na terenach położonych na południe od centrum rozpoczęto budowę dużego kampusu Uniwersytetu Islandii.

Błyskawiczny – w porównaniu ze wszystkimi wcześniejszymi okresami – rozwój Reykiavíku nastąpił po roku 1940. Zapotrzebowanie na pracę przy obsłudze oddziałów alianckich spowodowało wielki napływ ludności do stolicy. W 1940 roku w miejscu niewielkiego lądowiska w południowej dzielnicy Vatnsmýri wojsko brytyjskie wybudowało lotnisko, które – po przekazaniu go władzom islandzkim w 1946 roku – usprawniło komunikację i tym samym przyspieszyło rozwój miasta i kraju. Zostało ono później przekształcone w krajowy port lotniczy (obecnie rozważa się jego likwidację i nowe zagospodarowanie terenu), a w sąsiedztwie wzniesiono główny dworzec autobusowy. W 1947 roku Reykiavík liczył 52 000 mieszkańców, co stanowiło około 30% ludności Islandii. Postępowała intensyfikacja rozproszonej zabudowy. Miasto, od strony północnej ograniczone brzegiem Zatoki Faxe, rozwijało się w pozostałych kierunkach: południowym (rejon kampusu uniwersyteckiego i kompleksu szpitalnego) i zachodnim (zespoły zabudowy na półwyspie Seltjarnarnes, formalnie poza granicami miasta), a kiedy z tych stron również osiągnęło linię brzegową – przede wszystkim w kierunku wschodnim, gdzie w dzielnicy Heimar rozpo-

częto w 1955 roku budowę osiedla bloków mieszkalnych o wysokości 8–12 kondygnacji. Od tej strony zabudowa przekroczyła po 1960 roku naturalną barierę rzeki Elliðaár i środek ciężkości miasta zaczął przesuwać się ku wschodowi. W części wschodniej lokalizowano zespoły przemysłowe i część usług, takich jak duże centrum handlowo-usługowe Kringlan, kompleks obiektów sportowych Laugardalur, a także ogród botaniczny. Równocześnie rozwijały się administracyjnie niezależne miasta, niemal bezpośrednio sąsiadujące z Reykiavíkiem od stron południowej (Kópavogur, Hafnarfjörður) i północnej (Mosfellsbær). W ten sposób formował się zespół miejski Wielkiego Reykiavíku rozciągnięty wzdłuż wybrzeża na długości blisko 20 kilometrów.

W latach 30. XX wieku przekonano się o niecelowości opracowania dla szybko rozwijającego się Reykiavíku precyzyjnych planów zagospodarowania przestrzennego o długim horyzoncie czasowym. Kolejne cztery plany miały zatem horyzont około 20-letni, podlegały też sprawdzeniu i rewizji co kilka lat. Plany te stanowiły odzwierciedlenie idei popularnych w okresie ich przygotowania. Pierwszy z nich, *Plan na lata 1962–1983* (z 1966 roku), został opracowany z udziałem specjalistów duńskich. Kierowano się ideą dynamicznego rozwoju indywidualnej komunikacji samochodowej oraz ideą niskiej zabudowy mieszkaniowej, nie przekraczającej trzech kondygnacji. Zastosowano strefowanie funkcjonalne, rozdzielając obszary mieszkaniowe oraz obszary miejsc pracy, w tym usługowe i przemysłowe, za pomocą pasm zieleni. W *Planie na lata 1984–2004* (z 1983 roku) przywrócono możliwość wznoszenia wyższej zabudowy. W planie tym oraz w następnych: *Planie na lata 1996–2016* (z 1998 roku) i *Planie na lata 2001–2024* (z 2001 roku) uwzględniono wymogi ochrony środowiska naturalnego (w tym redukcję komunikacji samochodowej na rzecz usprawnianej komunikacji zbiorowej – autobusowej) i kulturowego. W 1973 roku wybrane budynki zabytkowe zaczęto sukcesywnie wpisywać do rejestru zabytków i obejmować ochroną konserwatorską. Organizowane są, szczególnie w ostatnich latach, konkursy urbanistyczne na projekty zagospodarowania przestrzennego i rewitalizacji rejonów śródmiejskich, m.in. obecnego lotniska krajowego w dzielnicy Vatnsmýri (2008) oraz Starego Portu i przyległej dzielnicy Orfirisey (2009).

Niektóre inwestycje istotne dla Wielkiego Reykiavíku zlokalizowano poza jego obrębem. Międzynarodowy port lotniczy przeniesiono do Keflavíku, odległego o 50 kilometrów w kierunku południowo-zachodnim. Wojsko amerykańskie, które w 1942 roku wybudowało lotnisko w Keflavíku jako część bazy wojskowej, przekazało je ostatecznie cywilnym władzom Islandii w 1987 roku. Port lotniczy połączono ze stolicą drogą szybkiego ruchu, wzdłuż której rozwijają się mniejsze miejscowości zespołu Wielkiego Reykiavíku. Z kolei w 1990 roku powstała wielka elektrownia geotermalna w Nesjavellir, oddalonym o 30 kilometrów w kierunku wschodnim. Zaopatruje ona cały zespół miejski Reykiavíku w energię elektryczną, zapewnia ciepłą wodę i ogrzewanie wszystkich budynków, a nawet wielu parkingów zewnętrznych, przy niewielkim koszcie dostaw i minimalnych stratach ciepła.

W ostatniej dekadzie XX wieku liczba mieszkańców Reykiavíku przekroczyła 100 tysięcy (il. 4). W 2011 roku osiągnęła 120 tysięcy. Wielki Reykiavík – stołeczny zespół miejski obejmujący pobliskie miasteczka i osiedla – miał już 200 tysięcy mieszkańców, czyli ponad 60% ludności Islandii. Największe islandzkie miasto poza Wielkim Reykiavíkiem – położone na północy wyspy Akureyri – liczy 17 tysięcy mieszkańców.

4. Krótka historia architektury Reykiavíku

Od samego początku w budownictwie islandzkim dominowały domy z ziemi. Zapożyczono je z macierzystego kraju osadników – Norwegii. Wczesne domy z ziemi, w tym domy z X wieku odkryte na terenie Reykiavíku i okolic, odznaczały się wyokrąglonymi i grubymi (do 2 m) ścianami zewnętrznymi, a także znaczną powierzchnią i wydłużonym kształtem (około 20 m długości), dlatego też nazywano je długimi

domami (il. 5). Były one zasadniczo jednoprzestrzenne, ale mogły też mieć niewielkie aneksy. Konstrukcję ziemną uzupełniano i wzmacniano (w różnym stopniu) kamieniami. Ze względu na niedostatek drewna stosowano je oszczędnie – wykonywano z niego głównie elementy więźby dachowej, niekiedy ponadto wewnętrzne podziały i oblicowanie ścian, a także elementy zdobnicze, co należało jednak do rzadkości i raczej nie dotyczyło budynków mieszkalnych. Nieliczne zachowane elementy i detale drewniane, takie jak pochodzące z końca XII wieku drzwi z dawnego kościoła w Valþjófsstað, pozwalają stwierdzić, że ciesielstwo i snycerstwo stały na wysokim poziomie, pomimo niedostatku i ograniczonego stosowania materiału (il. 6).

Początkowo prosty plan domu z ziemi uległ około XIV wieku wzbogaceniu poprzez podziały na mniejsze pomieszczenia połączone przejściami i korytarzami. Wraz z rozwojem systemu feudalnego różnicowała się wielkość i jakość wykonania poszczególnych domów. Rzut stał się bardziej regularny, ściany zaczęto budować pod kątem zbliżonym do prostego. Domy z ziemi były zazwyczaj wznoszone pojedynczo, natomiast od XVIII wieku w zespołach zwykle trzech budynków, co poprawiało warunki ogrzewania i bezpieczeństwa. Stosowano układ szeregowy, podkreślony rytmem drewnianych szczytów dachów i całych fasad (il. 7). Budynki (il. 8) miały zbliżone, niewielkie rozmiary i podobne formy. Niewiele większe i z zewnątrz dość podobne do nich były wolno stojące kościoły. Znaczącym wyjątkiem w skali kraju były dwie wielkie średniowieczne katedry o konstrukcji drewnianej.

Niektóre domy z ziemi miały konstrukcję częściowo drewnianą (zrębową lub szkieletową), natomiast budynki w całości drewniane były nieliczne. Nieco więcej powstawało ich w epoce nowożytnej – siedziby duńskich władz (choć te od XVIII wieku wznoszono z kamienia) i placówki handlowe, a także kościoły oraz wspomniane warsztaty z około 1760 roku w Reykiavíku. Jeden z nich zachował się w mało zmienionym stanie przy Aðalstræti 10 (il. 9).

Budynki z kamienia zaczęto wznosić w Reykiavíku i okolicach, według projektów architektów duńskich, w połowie XVIII wieku, lecz aż do około 1880 roku były rzadkością. Najstarszym przykładem jest zespół rezydencjonalno-sakralny na Wyspie Viðey (il. 10), położonej w niewielkiej odległości od Reykiavíku, wzniesiony w duchu skromnego baroku, składający się z dwóch obiektów: rezydencji namiestnika (Nicolai Eigtved, 1753–1755) i małego kościoła salowego (Georg David Anthon, 1762–1764). Budynki o różnych rozmiarach rzutu (rezydencja miała 18 × 36 łokci), których osie podłużne są prostopadłe do siebie, zostały ujednolicone jednakową wysokością okapów i kalenic, a przede wszystkim identyczną formą dachów naczółkowych. Kolejnymi budynkami kamiennymi w pobliżu Reykiavíku były rezydencja gubernatora w Bessastaðir (Jacob Fortling, 1760–1766) i dom lekarza z apteką na półwyspie Seltjarnarnes (Jacob Fortling, 1761–1765) – podobne, lecz nieco skromniejsze niż rezydencja w Viðey, która zyskała sobie miano pałacu.

W samym Reykiavíku wzniesiono z kamienia budynek więzienia (Georg David Anthon, 1759–1770, il. 11), w 1815 roku przebudowany na rezydencję gubernatora. Obecnie jest on siedzibą premiera i rządu Islandii, zachowując pierwotną skalę i wygląd. Kolejnym ważnym obiektem murowanym była katedra luterańska (Andreas Kirkerup, 1787–1796), o cechach neoklasycznych. Cieszyła się ona nienajlepszą opinią ze względu na słabą izolacyjność ścian. Po kilkudziesięciu latach została zmodernizowana (Laurits Albert Winstrup, 1847–1848) i zarazem rozbudowana o kondygnację empor, chór, przedsionek i wieżę (il. 12, po lewej).

Lokalnym przełomem w zakresie konstrukcji kamiennych stała się budowa parlamentu autonomicznego (Ferdinand Meldahl, 1879–1881, il. 12). Był to pierwszy okazały budynek z kamienia w Islandii; we wnętrzu zastosowano elementy żeliwne. Neorenesansowy, o surowej rustyce ścian, został ozdobiony skromnym detalem architektonicznym i rzeźbiarskim. Realizacja ta przyczyniła się do szybkiego upowszechnienia budownictwa kamiennego – wcześniej niedarzonego zaufaniem ze względu na wysoki koszt i niską jakość, a w szczególności wspomniany problem z wykonaniem izolacji przeciwwilgociowych. Pomimo dość niewielkich rozmiarów, budynek parlamentu mieścił przez pewien czas także Uniwersytet Islandii, Galerię Narodową i Bibliotekę Narodową.

Budynki z ziemi wznoszono jeszcze do końca XIX wieku, potem ich budowa była już zabroniona. W drugiej połowie stulecia upowszechniły się domy drewniane, początkowo o niskich ścianach, z czasem na wyższej podmurówce, okazalsze. Pod koniec stulecia ich ściany, wszystkie lub te bardziej narażone na działanie czynników atmosferycznych, były często okładane importowanymi z Anglii płytami z blachy falistej, czasami malowanymi na rozmaite, jaskrawe kolory, co nadało oryginalny charakter wielu ulicom i rejonom miasta. Z kolei w pierwszych latach XX wieku w Reykiavíku postawiono sporo importowanych z Norwegii domów drewnianych, według projektów katalogowych; były one też naśladowane przez miejscowych budowniczych. Stosunkowo obficie pojawiał się w nich detal snycerski. Charakterystyczną cechą domów narożnych było ścinanie narożnika parteru i nadwieszanie nad nim fragmentu prostokątnego w rzucie piętra lub poddasza. Nieliczne domy wyróżniały się większymi rozmiarami i bardziej ambitnym projektem, znanym przykładem jest importowany z Norwegii, wolno stojący dom zwany Höfði (nieznany projektant, 1909, il. 13). Zaprojektowany jako dom jednorodzinny, w 1938 roku został zaadaptowany na konsulat brytyjski, a w 1968 na budynek recepcyjny władz miejskich. W 1986 roku był miejscem znanego politycznego spotkania Ronalda Reagana i Michaiła Gorbaczowa.

Po wielkim pożarze w Reykiavíku w 1915 roku, w którym spłonęło 12 domów drewnianych (podobny pożar miał miejsce w Akureyri), wznoszenie domów drewnianych w gęstej zabudowie zostało zabronione. Również rozwój konstrukcji kamiennych był krótkotrwały. Około 1910 roku rozpoczęła się dominacja konstrukcji betonowych, już wcześniej stosowanych eksperymentalnie. Na przełomie tych epok wzniesiono budynek przeznaczony na siedzibę Biblioteki Narodowej (Johannes Magdahl-Nielsen, 1906–1909). Zastosowano w nim oryginalną konstrukcję warstwową ścian (wewnętrzna warstwa bloczków betonowych i zewnętrzna warstwa bloczków bazaltowych, rozdzielone pustką powietrzną) oraz żelbetową konstrukcję schodów i kasetonowego stropu czytelnicy. Neoromańska stylistyka budynku bliska jest zarazem duchowi romantycznej secesji. Od 1994 roku, po przeniesieniu księgozbioru do nowego gmachu w kampusie uniwersyteckim, odrestaurowany budynek mieści Dom Kultury, pełniąc funkcje muzealne i wystawiennicze (il. 14).

U progu ery betonu i żelbetu rozpoczynał praktykę najwybitniejszy architekt w dziejach Reykiavíku i całej Islandii – Guðjón Samúelsson. Był pierwszym znanym islandzkim przedstawicielem zawodu do końca XIX wieku całkowicie zdominowanego przez Duńczyków. W trakcie 40-letniej pracy okazał się twórcą wszechstronnym, w jego projektach pojawiały się elementy stylów historycznych (zwłaszcza neogotyku) i secesji, a także art deco i modernizmu. Poszukując islandzkiego stylu narodowego, rozwinął i udoskonalił indywidualne podejście do projektowania. Jego dzieła stały się bardziej monumentalne i zwertykalizowane, o uproszczonych formach i zredukowanej dekoracji. Publikował także artykuły dotyczące architektury i urbanistyki. Jego pierwszy dom jednorodzinny – z betonu, kryty dwuspadowym dachem – wzniesiono w Reykiavíku w 1912 roku; niebawem w całym kraju zaczęto licznie budować domy z betonu powtarzające zasadniczy schemat domu drewnianego. Pierwszym większym dziełem architekta był pięciokondygnacyjny biurowiec firmy Nathan & Olsen (1916–1917, il. 15). Budynek ten, opatrzony secesyjną dekoracją i zwieńczony masywną wieżą narożną, stał się punktem odniesienia dla skali i jakości nowych realizacji w centrum miasta. Po I wojnie światowej Guðjón Samúelsson zyskał uznanie oraz stanowisko Architekta Państwowego Islandii. Zaprojektował wówczas m.in. Landakotskirkja – katedrę rzymskokatolicką (1925–1929, il. 16) – neogotycką trójnawową świątynię halową, z transeptem, wieżą oraz skromnym i uproszczonym (w porównaniu z większością kościołów neogotyckich) detalem architektonicznym. Był to jeden z pierwszych dużych kościołów o konstrukcji żelbetowej na świecie. Kolejnym ważnym dziełem architekta był Narodowy Teatr Islandii (1928–1933, wnętrza 1946–1950), godzący wertykalną monumentalnością z dość kameralnym położeniem niemal w pierzei ulicy, a następnym – główny budynek Uniwersytetu Islandii (1936–1940, il. 17), klasycyzujący, horyzontalny i ściśle symetryczny. Według jego projektów powstały również szpital miejski (1925–1930, klasycyzujący), duża kryta pływalnia Sundhöllinn (1929–1937, modernistyczna) i kościół parafialny w dzielnicy Laugarnes (1942–1945, wertykalno-modernistyczny).

Synteza dokonań i przemysłów architekta stała się jego najwybitniejsza realizacja – Hallgrímskirkja, czyli kościół imienia Hallgrímura Péturssona w Reykiavíku (il. 18). Budowę żelbetowej świątyni rozpoczęto w 1937 roku, konsekrowano ją w 1948, ale ukończono dopiero w 1986 r., wiele lat po śmierci twórcy. Umiarkowane cechy gotyckie (układ trójnawowy z szeroką nawą główną i sklepieniami krzyżowo-żebrowymi o uproszczonym rysunku) zeszły na dalszy plan wobec mocnej formy całości. Elewację frontową tworzy potężna wieża o wysokości 75 metrów, która płynnie obniża się w boczne skrzydła formujące plac przed świątynią. Podobnie jak iglica wieży i wyeksponowane na zewnątrz podziały międzyprzesłowe, ściany skrzydeł zostały uformowane z wielu diagonalnie ustawionych słupów przypominających islandzkie naturalne bloki bazaltu. Kontrapunktem dla wieży jest smukła kopuła nad niewielkim, okrągłym prezbiterium. Hallgrímskirkja jest najbardziej znaną budowlą Islandii. Do 2008 roku, kiedy ukończono biurowiec Smáratorg w Kópavogur, była również najwyższym budynkiem w kraju.

Efektom skrajnie indywidualnych poszukiwań islandzkiego stylu narodowego jest dom z pracownią rzeźbiarza Ásmundura Sveinssona (obecnie muzeum, il. 19). Projektował go etapami sam artysta, przekonany że krajobrazowi islandzkiemu najlepiej odpowiadają formy zaczerpnięte z antycznych kultur śródziemnomorskich – Egiptu, Grecji i Rzymu. Sześcienną bryłę zwieńczoną kopułą (1942) powiększył o zespół wejściowy przypominający pylony lub ścięte piramidy (1946) i o półkolisty pawilon w części tylnej (1955).

Niezależnie od prób określenia islandzkiego stylu narodowego, w okresie międzywojennym przyjął się styl międzynarodowy, szczególnie w architekturze mieszkaniowej. W wielu obiektach dochodziło do kompromisu: bryła i elewacje miały charakter modernistyczny, a wnętrza były rozplanowane tradycyjnie. Nierzadko stosowano dachy spadziste i okładzinę z lokalnego materiału, np. obsydianu i kwarcu. Modernizm stał się bardziej popularny w okresie powojennym, kiedy przybywało obiektów użyteczności publicznej, których projekty cechowała większa swoboda twórcza – otwarty plan, nieortogonalny układ ścian, asymetria, duże przeszklenia. Przykładami są kościoły Neskirkja (Ágúst Pálsson, 1944–1957) i Kirkja Óháða Safnaðarins (Gunnar Hansson, 1950–1959, il. 20).

Istotnym wydarzeniem architektonicznym lat 60. w Reykiavíku była budowa na terenie kampusu uniwersyteckiego Domu Nordyckiego – ośrodka kultury narodów skandynawskich, z biblioteką i wielofunkcyjną salą zebrań (Alvar Aalto, 1963–1968, il. 21). To mało znane dzieło pochodzi z dojrzałego okresu twórczości wybitnego architekta fińskiego. Zastosował w nim materiały rzadko używane w Islandii. Z jasną, prostopadłościenną bryłą przyziemia z matowej białej cegły skontrastował ciemną, sfalowaną bryłę części górnej – „studni książek”, której ściany połyskują płytkami w kolorze granatowym. Zaprojektował także meble, lampy oraz inne elementy wykończenia i wyposażenia wnętrz.

W okresie powojennym większemu zróżnicowaniu uległa zabudowa mieszkaniowa w Reykiavíku, m.in. pojawiła się kilkupiętrowa zabudowa wielorodzinna. W dzielnicy Heimar powstał zespół trzech 12-kondygnacyjnych bloków mieszkalnych z elementami prefabrykowanych (Gunlaugur Halldórsson i Guðmundur K. Kristinsson, 1955–1959). Zostały one zaprojektowane w duchu corbusierowskim, z pomieszczeniami wspólnymi na najwyższym piętrze (pralnią, szwalnię, pokojem dziecięcym) oraz ogrodem dachowym. W kolejnych dekadach wybudowano również sporo budynków wielorodzinnych o wysokości 4–8 kondygnacji, o układzie klatkowym bądź galeriowym, stojących pojedynczo lub w niewielkich zespołach mieszkaniowych.

Pod koniec XX wieku powstały ważne obiekty użyteczności publicznej w Reykiavíku: ratusz, sąd, kilka muzeów. Ratusz (Studio Granda, 1987–1992, il. 22) wzniesiono bezpośrednio nad stawem Tjörnin. Został podzielony na dwie bryły przykryte krzywoliniowymi dachami. Postmodernistyczny charakter mają osadzona na dnie stawu kolumnada (w istocie rytm niedekorowanych słupów) oraz przeprucia dużych powierzchni elewacji. Minimalistycznym akcentem było wyeksponowanie surowego betonu elewacyjnego; w niektórych mniej eksponowanych miejscach beton został świadomie pokryty mchem. Budynek ratusza nawiązuje relację z wodą w większym stopniu aniżeli z sąsiadującą zabudową. Późniejszemu o kilka lat

budynkowi Sądu Najwyższego (Studio Granda, 1993–1996) bliżej już do neomodernizmu, chociaż został zaprojektowany w tej samej pracowni. Niektóre muzea i galerie umieszczono w zaadaptowanych budynkach składowych: Galerię Narodową Islandii w zaprojektowanym pierwotnie przez Guðjóna Samúelssona magazynie lodu z 1916 roku (adaptacja Garðar Halldórsson, Guðjón Magnússon, Magnús K. Sigurjónsson, 1972–1988), a Muzeum Sztuki w magazynach portowych z lat 30. XX wieku (adaptacja Studio Granda, 1998–2000). W tym samym czasie historyczny budynek Parlamentu został rozbudowany o nowe kamienno-szklane skrzydło, połączone z kamienną częścią istniejącą za pomocą całkowicie przeszklonej przeziązki (Sigurður Einarsson, 1999–2000).

Nieustannej budowie i rozbudowie, także funkcjonalnej, podlega od lat 30. XX wieku kampus uniwersytecki. W jego obrębie zlokalizowano m.in. funkcjonalistyczny budynek Muzeum Narodowego Islandii (Sigurður Guðmundsson i Erikur Einarsson, 1946–1952) oraz wspomniany Dom Nordycki. Ważną inwestycją była budowa biblioteki – jednocześnie Narodowej i Uniwersyteckiej (Porvaldur Porvaldsson i Manfreð Vilhjálmsson, 1972–1978, ukończ. 1994). Brutalistyczny projekt, budzący skojarzenia z fortecą, był świadomą aluzją projektantów do konieczności chronienia skarbnicy literatury i wiedzy. Ostatnią jak dotąd dużą realizacją w obrębie kampusu jest budynek Wydziału Inżynierii i Nauk Przyrodniczych, zwany Askja od nazwy jednego z wulkanów (Magnús Jónsson, 1996–2001, il. 23). Odznacza się on dynamicznymi, krzywoliniowymi planem i bryłą, z czym koresponduje różnorodność zastosowanych materiałów. Część obszaru kampusu uniwersyteckiego została wyłączona z zabudowy i objęta ścisłą ochroną w celu utrzymania miejscowej flory i fauny w możliwie nienaruszonym stanie.

W okresie wielkiego boomu inwestycyjnego w pierwszych latach XXI wieku rozpoczęto wiele inwestycji komercyjnych. Nie wszystkie zostały ukończone przed nadejściem recesji i budowa niektórych została zatrzymana. Do najbardziej znanych spośród ukończonych obiektów należą wysokie budynki biurowe – pierwsze islandzkie drapacze chmur. Dwa najwyższe z nich to Höfðatorg w Reykjavíku (Pálmarr Kristmundsson, 2004–2009, il. 24) i Smáratorg w pobliskim Kópavogur (Arkís, 2004–2008). Zespół biurowy Höfðatorg, składający się z prostopadłościenną wieżą oraz kilku niższych brył, został zlokalizowany w pobliżu nadmorskiego bulwaru Sæbraut – niedaleko na wschód od historycznego centrum miasta. Wzdłuż bulwaru wzniesiono także zespół wysokich (do 17 kondygnacji) budynków mieszkalnych, co – wraz z innymi nowymi budynkami, zespołem elementów małej architektury (głównie rzeźb) oraz ciągami komunikacyjnymi – nadało mu rangę promenady miejskiej, a panoramie Reykjavíku od strony morza przydało wielkomiejskiego charakteru. Najnowszym i największym obiektem użyteczności publicznej w Reykjavíku jest położone przy nabrzeżu Centrum Konferencyjno-Koncertowe Harpa (Henning Larsen Architects i Batterið Architects, elewacje Ólafur Eliasson, 2007–2011, il. 25), którego realizacja jest częścią rewitalizacji wschodniego rejonu portu. W centrum Harpa zaprojektowano cztery duże sale koncertowe i konferencyjne. Elewacje wykonane są częściowo z przestrzennych heksagonalnych elementów szklanych, oryginalnie nawiązujące do kształtu naturalnej kolumny bazaltu i do letniego światła; nieliczne wśród nich elementy ze szkła barwionego przypominają o kolorach zorzy polarnej. Chociaż kryzys gospodarczy od 2008 roku zahamował wiele inwestycji publicznych i prywatnych, centrum Harpa otrzymało gwarancje rządowe i zostało ukończone.

5. Wnioski

Reykjavík pełni w Islandii szczególną rolę: jest jedynym większym miastem w kraju i skupia w zespole miejskim ponad 60% jego ludności. Zawiera także większość dzieł architektury, w tym zdecydowaną większość dzieł nowszych, powstałych w czasie powolnego rozwoju Reykjavíku w latach 1750–1900 i w czasie jego szybkiego rozwoju po 1900 roku, który trwa do dziś.

Ze względu na uwarunkowania historyczne w budownictwie islandzkim dominowały wzory i zapożyczenia: norweskie od IX do XIV wieku, a duńskie od XV do początku XX wieku. Podlegały one lokalnym adaptacjom i przekształceniom powodowanym odmiennością klimatyczną, gospodarczą i społeczną. Obecnie, co nie jest wyjątkiem we współczesnym świecie, architektura islandzka ma w dużym stopniu charakter uniwersalny, kosmopolityczny, jednak nie brakuje w niej cech indywidualnych, lokalnych. Widoczne są wysiłki architektów islandzkich, by takie cechy zaakcentować.

Ze względu na niewielkie zaludnienie, słabo rozwiniętą gospodarkę i peryferyjny charakter kraju architektura Islandii w czasach kolonialnych miała za zadanie sprostać najbardziej podstawowym potrzebom – niemal wyłącznie mieszkaniowym. Stąd wywodzi się jej prostota i skromność, obecna także w nielicznych obiektach o innej funkcji – usługowej, sakralnej, reprezentacyjnej. Przez setki lat budynki islandzkie miały charakter wybitnie użytkowy i praktyczny, eksponując materiał, z którego zostały wykonane: ziemię, drewno, kamień, beton. Wielką była oszczędność detalu architektonicznego. Dopiero u schyłku XIX wieku liczniej pojawiły się elementy dekoracji zewnętrznej budynków (przykładem jest budynek parlamentu). Z kolei w XX wieku architekci wprowadzili świadome aluzje do określonych cech Islandii: budowy geologicznej (słupy w Hallgrímskirkja i kilku innych kościołach, przypominające naturalne kolumny bazaltu), wszechobecnej wody (częściowe posadowienie ratusza w Reykiavíku w miejskim stawie), położenia geograficznego (szklane kształtki elewacji Centrum Harpa nawiązujące do światła długiego letniego dnia i do zorzy polarnej). Zarówno dekoracyjne, jak i metaforyczne elementy stosowano w sposób wyważony i oszczędny, a architektura islandzka pozostała skromną w dobrym tego słowa znaczeniu. Dotyczy to również dzieł nielicznych w dziejach Islandii architektów szeroko znanych: autora wielu dzieł Guðjóna Samúelssona i reprezentowanego jednym dziełem Alvara Aalto. Jako ciekawostkę można dodać, że projektant pierwszego w Islandii budynku kamiennego Nicolai Eigtved mieszkał wcześniej przez kilka lat w Polsce, będąc współpracownikiem Matthäusa Daniela Pöppelmana na dworze polsko-saskim. Nigdy natomiast nie był w Islandii, podobnie jak pozostali duńscy architekci zaangażowani na wyspie do lat 40. XIX wieku. Aż do końca XX stulecia wszyscy architekci praktykujący w Islandii zdobywali wykształcenie za granicą, najczęściej w Danii, a także w innych krajach skandynawskich, Niemczech lub w USA. W ten sposób do Islandii szybko docierały – i padały na podatny grunt – kolejne tendencje w światowej urbanistyce i architekturze, takie jak: koncepcja miasta ogrodu, funkcjonalizm i styl międzynarodowy, fascynacja komunikacją samochodową, idee rozwoju zrównoważonego.

Od 2002 roku w Reykiavíku działa szkoła architektury na poziomie licencjackim. W kilku ośrodkach prowadzone są badania naukowe i towarzyszące im pomiary inwentaryzacyjne, w szczególności historycznej architektury sakralnej. Działa stowarzyszenie architektów oraz organizacje miłośników zabytków. W ramach wielooddziałowego Muzeum Miejskiego istnieją: wspomniane już muzeum Reykiavík 871±2 (od 2006 roku) oraz duży skansen budownictwa Árbæjarsafn gromadzący od 1957 roku historyczne, zagrożone likwidacją obiekty (il. 7 i 8). Powoli, lecz systematycznie, zwiększa się liczba obiektów objętych ochroną konserwatorską. Przede wszystkim zaś przybywa w szybkim tempie dzieł architektury współczesnej.

1. Introduction. The Specificity of Iceland

- *What should I do if I get lost in the Icelandic forest?*
- *Just stand up!*

This popular joke includes a grain of truth about the Icelandic landscape. Indeed, it is difficult to get lost in the Icelandic “forest” because most of its vegetation does not exceed the height of a man. In the Early Middle Ages, its original, meagre silva was cut down for fuel and for the construction of houses and

ships. Because of that, expensive imported material or wood washed ashore was used in a sparing manner. At present, Iceland is implementing a programme of partial forestation. However, this slow process is an assignment for many generations.

Iceland is distinguished by a number of original features. Geologically, it is situated partly on the Eurasian plate and partly on the North American plate – it is crossed by a rift making the land part of the Mid-Atlantic Ridge. There are numerous geological and scenic phenomena here: active and extinct volcanoes, glaciers covering one tenth of the country, fiords, waterfalls, geysers. Only one hundredth of the total area is arable. The northern harshness is softened by some geothermal phenomena which guarantee the abundance of hot waters on the island. In the summer and the winter, there are considerable differences between the length of the day and the night. The fauna is of unique character: there are not any amphibians or reptiles and only one native species of a land mammal (plus those brought by man) but many species of fish, sea mammals and birds. From among the products of the human thought that are common in other European countries, Iceland has not adopted: brick constructions (with few exceptions), railway transport (besides a short temporary line), armed forces (apart from the coastal guard).

Almost one thousand years of isolation as well as a low population (never exceeding 60 000 until the mid-19th century) led to the kinship of most inhabitants and the lack of surnames: they use a person's given name and his/her father's name with the suffix –son for men or –dóttir for women. The Icelandic language has not changed much over the span of centuries which enables the Icelanders to read their thousand-year-old sagas without difficulty. An interest in national literature, music and art is commonplace. The average lifespan on the island is the world's third (the first in the case of men). The crime level, similarly to the degree of environmental pollution, is minimal.

2. The Historical Background. The Birth of Iceland

Iceland was the last European country to be inhabited permanently. In the 8th–9th century, Irish monks tried to establish hermitages on the then uninhabited island, whereas the first permanent settlers came from Norway around the year 870. Iceland is proud of the early beginning of its statehood, especially of its Parliament which began working in 930. Every year, delegates from the entire island's individual communities, mostly those dispersed along its coasts, gathered on the so-called parliamentary plains (þingvellir – now a national park) situated about forty kilometres from the coast and today's Greater Reykjavik. They were responsible for all the legislative and judiciary issues. The state converted to Christianity in the year 1000. For most of the time, however, Iceland was dependent on other countries: Norway (from 1262) and Denmark (from 1380). The period of the Danish imperial rule lasted till the 19th–20th century. It comprised all the aspects of life. In the mid-16th century, the King of Denmark reformed the Icelandic Church. In the mid-19th century, the process of gradual liberation from the Danish domination began: in 1845, the Parliament was restored; in 1874, the constitution was conferred; in 1918, Iceland became a formally independent state unified with Denmark. The process of becoming independent was accelerated by the vicissitudes of World War II. In 1944, the full independence of the Republic of Iceland was announced.

Iceland was a poor Danish colony. It was often, especially in the 15th and 18th centuries, haunted by epidemics and famine. Until the late 18th century, there were no centres of urban character except for two small clusters of buildings around cathedral churches. In the second half of the 18th century, the first reforms and organizational improvements were introduced. The Lutheran bishopric in Reykjavik replaced the bishoprics in Hólar and Skálholt located in remote regions. After that, the educational system was transferred, too. The troublesome trade monopoly was abolished; small investments were made in the field of craftsmanship and agriculture. At the turn of the 18th century, the slow economic development of the country began.

The fast development of Iceland commenced not so long ago owing to a series of favourable factors. During World War II, it was the strategic significance of the island which – in the face of the Nazi German occupation of Denmark – was garrisoned by British and American troops employing many locals and building airports and infrastructure. After the war, Iceland's entry to the Marshall Plan and the North Atlantic Treaty as well as prosperity for fishing and whaling, including the so-called cod wars won by Iceland, played an important role. At present, advanced specialized services and cheap geothermal and water energy from renewable sources for utilitarian and industrial purposes (extensive aluminium works) are of significance. The fast development in the previous decades turned Iceland into a wealthy, safe and stable country which could not be changed by the worst economic crisis in its modern history which came at the end of the first decade of the 21st century.

3. A Brief History of the Urban Development of Reykjavik

The history of Reykjavik as a city is much shorter than the history of Iceland – it was founded in 1786. Nevertheless, permanent settlement in Iceland, described in detail in the 12th century *Book on Settlement*, began on its grounds. Its location, chosen by the first settlers not far from the southern shore of Fax Harbour, has not changed – this area still makes the historical centre of Reykjavik (Ill. 1). Only the shoreline moved a little northwards enlarging the developable areas. Contemporary archeological research places the beginnings of settlement around the year 871 which is reflected in the name of an underground museum located on the grounds of the first settlement – *Reykjavík 871±2*. After 874, settlement was certainly of permanent and organized character even though it was restrained in the medieval and modern periods – it did not exceed the number of several hundred people living in several dozen farmsteads. The basis of their existence was breeding (guaranteed by the obligation to keep farm animals in every household), fishing and – to a lesser extent – agriculture. In the 16th century, trade began developing on a small scale thanks to German merchants. In 1602, Danish traders gained commercial monopoly. In the 16th–18th century, simple, usually temporary storage buildings were raised on the shore of Reykjavik for the needs of trade.

In the mid-18th century, the centres of colonial power – the seat of the governor of the island in Bessastaðir and the seat of the local plenipotentiary on the isle of Viðey (Ill. 10) – were located near Reykjavik. In 1751, the plenipotentiary Skúli Magnússon initiated a programme of building workshops, mainly for weavers, in Reykjavik in order to improve the quality of craftsmanship and economic diversity. Sixteen buildings meant for craftsmen were constructed. Although this intention was unsuccessful and the plots together with the buildings were sold to merchants, it contributed to an economic revival and the development of commerce (Ill. 9). It also determined the further location of the city between the shore of Fax Harbour and the Tjörnin pond connected by the first street: Aðalstræti extending meridionally. In 1786, Reykjavik with a population of three hundred (less than 1% of the then population of Iceland) received municipal rights. At the same time, the Danish trade monopoly was abolished. The construction of small public objects – cathedral, school, prison – began. The slow growth of the city lasted for the entire 19th century; in its first half, Reykjavik was already the administrative, commercial and cultural centre of the country. People from other regions arrived here to work in fishing and trade servicing. In 1836, the City Council was appointed. In 1839, the Commission on Construction was created to deal with the matters of planning and developing even though the range of its activity was limited at first. In 1876, 2.400 people lived in Reykjavik; in 1890 – about 4.000. The city centre called Kvosin, including several short streets and quarters of freestanding buildings, inhabited by merchants and wealthy craftsmen, began to take shape (Ill. 2). Most people lived in the suburbs with buildings scattered all around.

In 1904, Reykjavik became the capital of autonomous Iceland. Its population (then about 10% of Iceland's population) was increasing faster and faster, also in relation to the population of the entire country. In 1902, 7.300 people dwelled in Reykjavik; in 1920 – 17.500; the number was still growing in the next years. The city was expanding in an unplanned and partially controlled manner (Ill. 3). The urban concepts of a complex of governmental and public buildings on the elevation of Arnarhóll (1906) and a railway connecting Reykjavik with Hafnarfjörður (1909) were not implemented. Nevertheless, the street layout was relatively regular, while the main commercial street, leading from the city centre eastwards along the parallel of latitude – Laugavegur – was formed. The city's technical infrastructure was developed systematically and the networks of the water supply system, canalization and electricity were built. An architect – a governmental advisor on public objects – was appointed. Foreign urban patterns, such as Ebenezer Howard's popular concept of the garden city, were analyzed. The first city garden opened here in 1893.

In 1921, the rising awareness of a need for planned development led to the acceptance of the Law on City Planning and then the appointment of the State Committee on Planning with specialists in the fields of architecture, engineering, geodesy and medicine. In 1927, the City Council approved the first plan of the spatial development of Reykjavik. It included the creation of new residential districts based upon rational, orthogonal street networks as well as uniform low freestanding one- and two-family, partly terraced and compact quarter buildings maintaining proper in-between distances and lighting conditions. The existing objects were not put in order because it would have meant intensive demolition. Empty areas were developed according to the plan. In the face of the quick pace of urban extension, this plan with a fifty-year temporal horizon turned out to be insufficient. In the 1930s, new development comprised vast zones beyond the centre separated by agricultural, pasturing or unused areas. As a result, a mosaic of developed and non-developed patches, accessible owing to the developing bus and car transport, came into being. In 1936, the construction of the large campus of the University of Iceland commenced south of the city centre.

The instant – in comparison to all the earlier periods – growth of Reykjavik began after 1940. Demand for labour in servicing the Allied troops sent a lot of people to the capital city. In 1940, in place of a landing strip in the southern district of Vatnsmýri, the British Army built an airport which – after being handed over to the Icelandic authorities in 1946 – improved transport and accelerated the development of the city as well as the country. Later, it was transformed into the state airport (its liquidation and the redevelopment of its grounds is being taken into consideration), while the central bus station was implemented nearby. In 1947, Reykjavik had 52.000 inhabitants which made about 30% of Iceland's population. Urbanization spread intensively. The city, limited by the shore of Fax Harbour from the north, grew in the remaining directions: southwards (the vicinity of the university campus and a hospital complex) and westwards (complexes of buildings on Seltjarnarnes Peninsula – formally beyond the city boundaries). After reaching the shoreline on these sides, the development turned to the east where the construction of an estate of 8–12-storey blocks of flats in the district of Heimar began in 1955. In 1960, the development of this side crossed the natural barrier of the River Elliðaár, whereas the city's centre of gravity began to shift eastwards. Industrial complexes and some services, such as the large Kringlan shopping centre, the Laugardalur complex of sports facilities or the botanical garden, were located in the eastern part. At the same time, administratively independent cities, almost directly neighbouring on Reykjavik from the south (Kópavogur, Hafnafjörður) and the north (Mosfellsbær), were developing. The urban complex of Greater Reykjavik, extending along the shore for nearly twenty kilometres, was formed in this way.

In the 1930s, it turned out that the elaboration of precise plans of spatial development with a long temporal horizon for the fast-developing city was pointless. Therefore, subsequent four plans were meant for about twenty years – they were also checked and revised every several years. Those plans reflected

ideas which were popular at the time of preparing them. *The plan for the years 1962–1983* (of 1966) was written with the participation of some Danish specialists. They were guided by the ideas of the dynamical development of individual car transport and low residential buildings which do not exceed the level of three storeys. Functional zoning was applied in order to separate residential areas from workplaces, including services and industry, by means of green belts. *The plan for the years 1984–2004* (of 1983) included the possibility of rising taller buildings. This plan as well as *The plan for the years 1996–2016* (of 1998) and *The plan for the years 2001–2024* (of 2001) took the requirements of the protection of the natural (including the reduction of vehicular traffic for the sake of improved collective – bus transport) and cultural environment into consideration. Since 1973, a number of historical have entered the register of protected monuments. Urban competitions for the spatial development and revitalization of the central areas, e.g. the state airport in the district of Vatnsmýri (2008) or the Old Port and the adjoining district of Orfirisey (2009), have been organized, especially in recent years.

Some significant investments for Greater Reykjavik are located outside it. The international airport was moved to Keflavik situated fifty kilometres in the southwestern direction. The US Army, which built the airport in Keflavik as a part of its military base in 1942, finally handed it over to the civilian authorities of Iceland in 1987. The airport was connected with the capital by an expressway lined with smaller developing localities of the complex of Greater Reykjavik. In 1990, an enormous geothermal power plant was constructed in Nesjavellir located thirty kilometres to the east. It supplies the entire urban complex of Reykjavik with electric energy and secures warm water and heating for all the buildings, even for a number of external car parks with the low cost of deliveries and minimal heat loss.

In the previous decade, Reykjavik's population exceeded 100 thousand (Ill. 4). In 2011, it reached 120 thousand. Greater Reykjavik – the capital urban complex including the nearby small towns and housing estates – has already have 200 thousand inhabitants, i.e. more than 60% of Iceland's population. The second biggest city on the island – Akureyri lying in its northern part – has a population of 17 thousand.

4. A Brief History of the Architecture of Reykjavik

Earth houses dominated Icelandic construction from the very beginning. They were adopted from the settlers' motherland – Norway. Early houses of earth, including those built in the 10th century discovered in and around Reykjavik, were characterized by round and thick (up to two metres) external walls as well as a considerable area and an elongated shape (about twenty metres) – that is why they were called long houses (Ill. 5). Principally, they had one space and sometimes small annexes. Earth construction was complemented and strengthened with stones to varied extents. Considering the shortage of wood, they were used in a sparing manner – mainly as elements of the roof truss, sometimes internal divisions and wall facing as well as decorative elements which was very rare and did not concern residential buildings. The few preserved wooden elements and details, for instance the 12th century door to the old church in Valþjófsstað, allow us to claim that the level of carpentry and woodcarving was high despite the lack of the material and its limited application (Ill. 6).

Around the 14th century, the originally simple plan of an earth house was enriched by divisions into smaller rooms connected by passageways and corridors. Together with the development of the feudal system, the size and quality of individual houses was more and more varied. Their plan became more regular, whereas the wall inclination approximated the right angle. Houses of earth were usually detached. Starting from the 18th century, they were usually designed in complexes of three which improved the conditions of heating and safety. The terraced layout, accentuated by the rhythm of wooden rooftops and entire facades, was used (Ill. 7). Residential and other buildings (Ill. 8) were characterized by similar, small sizes and

forms. Freestanding churches were slightly bigger and quite similar from the outside. Two large medieval cathedrals in wooden construction made a significant exception in the scale of the country.

Some earth houses were in partially wooden (framework) construction, while entirely wooden buildings were scarce. More of them – the seats of the Danish authorities (although they were built of stone starting from the 18th century) and trade establishment as well as churches and the abovementioned workshops from around 1760 in Reykjavik – came into existence in the modern epoch. One of them survived in slightly changed condition at 10 Aðalstræti (Ill. 9).

Stone buildings, designed by Danish architects, began rising in Reykjavik and its surroundings in the mid-18th century but they remained rarities until around 1880. The oldest example is a residential and sacral complex on the Isle of Viðey (Ill. 10), located close to Reykjavik (Ill. 1), constructed in the spirit of plain baroque, consisting of two objects: the plenipotentiary's residence (Nicolai Eigtved, 1753–1755) and a chamber church (Georg David Anthon, 1762–1764). These buildings with different sizes of plan (the residence: 18 × 36 ells), whose elongated axes are perpendicular to each other, were standardized by the same height of eaves and roof ridges but first of all by the identical form of jerkin heads. Stone buildings near Reykjavik included the governor's residence in Bessastaðir (Jacob Fortling, 1760–1766) and the doctor's house with the chemist's shop on Seltjarnarnes Peninsula (Jacob Fortling, 1761–1765) – similar but a little plainer than the residence in Viðey regarded as a “palace”.

Reykjavik had a stone prison (Georg David Anthon, 1759–1770, Ill. 11) which was transformed into the governor's residence in 1815. At present, it acts as the seat of the Prime Minister and the government of Iceland preserving its original scale and appearance. Another important stone object was the Lutheran cathedral (Andreas Kirkerup, 1787–1796) with neoclassicist features. It had a so-so reputation on account of the poor insulation of its walls. After several dozen years, it was modernized (Laurits Albert Winstrup, 1847–1848) and extended with a storey of inner galleries, a choir, a vestibule and a tower (Ill. 12, on the left).

A local breakthrough in the domain of stone constructions was the implementation of the autonomous Parliament (Ferdinand Meldahl, 1879–1881, Ill. 12) – the first magnificent edifice of stone in Iceland. Some cast-iron elements were used in its interior. This neo-Renaissance structure with rustic walls was decorated with plain architectural and sculptural detail. Its implementation accelerated the dissemination of stone construction which had been underestimated before on account of its high cost and low quality, especially the abovementioned problem with moisture-proof insulations. In spite of its relatively small size, the building of the Parliament also included the University of Iceland, the National Gallery as well as the National Library for some time.

Earth buildings were raised till the end of the 19th century – after that their construction was forbidden. In the second half of the century, wooden houses got popularized – with low walls at first, then grander, on a higher foundation. At the end of the century, those most exposed to the effects of atmospheric factors were frequently covered up with corrugated sheets imported from England, often painted in various bright colours which added original character to many streets and areas in the city. In the first years of the 20th century, a lot of wooden houses, imported from Norway in accordance with catalogue designs, stood in Reykjavik – they were also emulated by the local builders. They had quite an abundance of woodcarving details. A characteristic feature of corner houses was the truncated corner on the ground floor with a hung fragment of the floor or the attic in rectangular plan. Few houses were distinguished by a bigger size or a more ambitious design. A well-known example is a freestanding house called Höfði (an unknown designer, 1909, Ill. 13) imported from Norway. Designed as a detached house, it was adapted for the British Consulate in 1938 and for the reception building of the municipal authorities in 1968. In 1986, it acted as the venue of the famous political meeting of Ronald Reagan and Mikhail Gorbachev.

After the great fire in Reykjavik in 1915 which took a toll of twelve wooden houses (a similar fire happened in Akureyri), raising wooden houses in dense layouts was banned. The development of

stone constructions was short-lived, too: around 1910, the domination of concrete construction, applied experimentally before, began. At the turn of these epochs, a building meant for the seat of the National Library (Johannes Magdahl-Nielsen, 1906–1909) was erected. An original layered construction of the walls (an internal layer of concrete blocks and an external layer of basalt blocks separated by air emptiness) and a reinforced concrete construction of the stairs and the coffered ceiling in the reading room were applied. The neo-Romanesque style of this building is closer to the spirit of romantic Art Nouveau. Since 1994, after moving the book collection to the new edifice at the university campus, the renovated building has housed the Culture House fulfilling museum and exhibition functions (Ill. 14).

The most outstanding architect in the history of Reykjavik and Iceland – Guðjón Samúelsson commenced his practice at the very beginning of the age of concrete and reinforced concrete. He was the first well-known Icelandic representative of this profession totally dominated by the Danes till the end of the 19th century. Over the span of the forty years of his work, he turned out to be a universal creator – his designs included elements of historical styles (especially neo-Gothic) and Art Nouveau as well as art deco and modernism. Searching for the Icelandic national style, he developed and refined an individual approach to design: his works became more monumental and vertical with simplified forms and reduced décor. He also published articles concerning architecture and urbanism. His first detached house – built of concrete, covered with a pitched roof – was raised in Reykjavik in 1912. Soon concrete houses, repeating the general model of a wooden house, began springing up across the country. The architect's first large-scale work was the five-storey office building for the Nathan & Olsen firm (1916–1917, Ill. 15). This building with Art Nouveau décor topped with a massive corner tower, became a point of reference for the scale and quality of new implementations in the city centre. After World War I, Guðjón Samúelsson was acknowledged and employed as the State Architect of Iceland. At that time, he designed Landakotskirkja – a Roman Catholic cathedral (1925–1929, Ill. 16) – a neo-Gothic three-aisle hall temple with a transept, a tower and plain, simplified (in comparison to most neo-Gothic churches) architectonic detail. It was one of the world's first big churches in reinforced concrete construction. This architect's another important work was the National Theatre (1928–1933, interiors 1946–1950) reconciling vertical monumentality with a quite cosy location almost in the street frontage; then, the main building of the University of Iceland (1936–1940, Ill. 17) – classicizing, horizontal and strictly symmetrical. His designs also facilitated the construction of the city hospital (1925–1930, classicizing), the large indoor swimming pool Sundhöllinn (1929–1937, modernistic) and the parish church in the district of Laugarnes (1942–1945, vertical-modernistic).

A synthesis of the architect's achievements and ruminations was his greatest implementation – Hallgrímskirkja – Hallgrimur Pétursson Church in Reykjavik (Ill. 18). The construction of this temple of reinforced concrete commenced in 1937; it was consecrated in 1948 but not completed until 1986 – many years after the death of its designer. Its moderate Gothic features (the three-aisle layout with a wide nave, rib vaults and a simplified outline) receded into the background for the sake of the mighty form of the whole. The front facade is shaped by a powerful 75-metre-tall tower which smoothly lowers into the side wings forming a square outside the temple. Similarly to the tower steeple and the externally exposed bay divisions, the wing walls were formed of many diagonally set poles resembling Icelandic natural blocks of basalt. A slim dome above the small, round presbytery makes a counterpoint for the tower. Hallgrímskirkja is the best-known edifice in Iceland. Till 2008, when the Smáratorg office building in Kópavogur was implemented, it was the tallest building in the country, too.

The effect of an extremely individual quest for the Icelandic national style is the sculptor Ásmundur Sveinsson's house with a studio (currently a museum, Ill. 19). The artist designed it in stages on his own being convinced that the Icelandic landscape is ideal for forms borrowed from the ancient Mediterranean cultures – Egypt, Greece and Rome. He enlarged this cubic body topped with a dome (1942) with an entrance complex resembling pylons or truncated pyramids (1946) and a semicircular pavilion in the back part (1955).

Regardless of the attempts to define the national style, the International Style was adopted in the interwar period, especially in housing. Numerous objects were compromised: their body and facades were of modernistic character, whereas their interiors were planned out in a traditional manner. Tilting roofs and linings of a local material, e.g. obsidian or quartz, were often applied. Modernism got popularized in the postwar period when there were more and more designs of public objects characterized by a high level of creative freedom – an open plan, a non-orthogonal wall layout, asymmetry, large glassing. It may be exemplified by the churches: Neskirkja (Ágúst Pálsson, 1944–1957) and Kirkja Óháða Safnaðarins (Gunnar Hansson, 1950–1959, Ill. 20).

An important architectural event in the 1960s in Reykjavik was the construction of the Nordic House – the cultural centre of the Scandinavian nations with a library and a multifunctional assembly hall (Alvar Aalto, 1963–1968, Ill. 21) – on the grounds of the university campus. This little-known work comes from the mature period in the creative activity of this outstanding Finnish architect. He decided to apply materials which were rarely used in Iceland. With the light, rectangular body of the ground floor of matt white brick, he contrasted the dark, undulated body of the upper part – “the well of books” whose walls glitter with navy blue tiles. He also designed the furniture, the lamps and other elements of interior finishing and furnishing.

In the postwar period, Reykjavik’s housing was more diverse. Among other objects, multistorey and multifamily buildings appeared. A complex of three twelve-storey blocks of flats of prefabricated elements (Gunlaugur Halldórsson and Guðmundur K. Kristinsson, 1955–1959) was implemented in the district of Heimar. They were designed in Le Corbusier’s spirit, with shared rooms on the top floor (a laundry, a sewing room, a nursery) and a roof garden. In the next decades, a number of 4–8-storey multifamily buildings, in the staircase or gallery layout, standing individually or in small residential complexes, were built.

At the end of the 20th century, some important public objects were implemented in Reykjavik: the City Hall, the court of law, several museums. The City Hall (Studio Granda, 1987–1992, Ill. 22) was raised directly on the Tjörnin pond. It was divided into two bodies covered with contorted roofs. A colonnade (in fact, the rhythm of undecorated poles) fixed in the bottom of the pond and splits in large facade areas are of postmodern character. A minimalist accent was the exposure of unprocessed facade concrete. It was deliberately covered with moss in some less exposed places. The City Hall establishes relations with the water to a larger extent than with the neighbouring buildings. The younger edifice of the Supreme Court (Studio Granda, 1993–1996) is closer to neomodernism even though it was designed in the same studio. Some museums and galleries were located in adapted storehouses: the National Gallery in the former ice storehouse originally designed by Guðjón Samúelsson in 1916 (adaptation by Garðar Halldórsson, Guðjón Magnússon, Magnús K. Sigurjónsson, 1972–1988), the Museum of Art in the former port warehouses from the 1930s (adaptation by Studio Granda, 1998–2000). At the same time, the historical building of the Parliament was extended with a new stone and glass wing connected with the existing stone part by means of a fully glassed-in passage (Sigurður Einarsson, 1999–2000).

The university campus has been constantly constructed and extended, also functionally, since the 1930s. It includes the functionalist building of the National Museum (Sigurður Guðmundsson and Erikur Einarsson, 1946–1952) and the abovementioned Nordic House. An important investment was the construction of the National and University Library (Þorvaldur Þorvaldsson and Manfreð Vilhjálmsson, 1972–1978, finished in 1994). This brutalist design, calling up associations with a fortress, was the designers’ conscious allusion to the necessity of protecting this repository of literature and knowledge. So far, the last big implementation within the campus is the building of the Faculty of Engineering and Natural Sciences called Askja after one of the volcanoes (Magnús Jónsson, 1996–2001, Ill. 23). It is distinguished by a dynamic, contorted plan and body corresponding with the diversity of the applied materials. A part of the campus area was excluded from construction and strictly protected in order to preserve the local flora and fauna in possibly untouched condition.

A number of commercial investments commenced in the boom of the first years of the 21st century. Not all of them were finished before the oncoming recession, therefore their implementation was discontinued. The best-known implemented objects include office high-risers – Iceland's first skyscrapers. Two most important of them are Höfðatorg in Reykjavik (Pálmar Kristmundsson, 2004–2009, Ill. 24) and Smáratorg in the nearby Kópavogur (Arkis, 2004–2008). The Höfðatorg office complex, composed of a rectangular tower and several lower bodies, was located in the vicinity of the seaside boulevard Sæbraut – east of the historical city centre. A complex of tall (up to seventeen storeys) residential buildings was raised along the boulevard which – together with other new buildings, a complex of decorative structures (mainly sculptures) and transport sequences – gave it the rank of an urban promenade and added metropolitan character to the panorama of Reykjavik from the seaside. The newest and largest public object in Reykjavik is the Harpa Conference and Concert Centre (Henning Larsen Architects and Batterið Architects, facades: Ólafur Eliasson, 2007–2011, Ill. 25), located at the waterfront, whose implementation is a part of the revitalization of the eastern area of the port. Four big concert and conference halls were designed here. Their facades are made partially of spatial hexagonal glass elements originally referring to the shape of a natural basalt column and to the summer light. Scarce elements of dyed glass resemble the colours of aurora borealis. Even though the economic crisis impeded many public and private investments in 2008, the Harpa Centre received governmental guaranties and was completed.

5. Summary

Reykjavik plays a special role in Iceland: it is the only big city in the country which concentrates more than 60% of the total population in its urban complex. It also owns most works of architecture, including the majority of modern works created at the time of the slow development of Reykjavik in the years 1750–1900 as well as at the time of its fast growth after 1900 which lasts up to this day.

Considering the historical circumstances, Icelandic construction was dominated by patterns and borrowings: Norwegian from the 9th century to the 14th century, and Danish from the 15th century till the beginning of the 20th century. They were locally adapted and transformed in accordance with the climatic, economic and social differences. Currently, which is not exceptional in the contemporary world, Icelandic architecture is mostly of universal, cosmopolitan character. However, it has some individual, local features, too. Icelandic architects make visible efforts to accentuate such qualities.

On account of the low population density, the poorly developed economy and the peripheral character of the country, the architecture of Iceland in the colonial years was assigned to satisfy the most elementary, strictly housing needs. Hence its simplicity and plainness also present in the few objects with a different – service, sacral, representative – function. For hundreds of years, Icelandic buildings were of definitely utilitarian and practical character. They exposed the material they were built of: earth, wood, stone, concrete. Architectural detail was used in an extremely sparing manner. At the end of the 19th century, a certain number of elements of the external décor of buildings appeared which may be exemplified by the Parliament edifice. In the 20th century, architects introduced some conscious allusions to defined features of Iceland: its geological texture (the poles in Hallgrímskirkja and several other churches resembling natural basalt columns), omnipresent water (Reykjavik's City Hall partially immersed in the pond), geographical position (the glass profiles of the facades of the Harpa Centre referring to the light of a long summer day and to aurora borealis). Both decorative and metaphorical elements were applied in a balanced and economical manner, while Icelandic architecture remained plain in the positive sense of the word. It also concerns the works of the few widely known Icelandic architects: the author of a multitude of works Guðjón Samúelsson and Alvar Aalto represented by one object. As a curiosity, we can add that the designer of the first stone

building in Iceland Nicolai Eigtved spent several years in Poland where he cooperated with Matthäus Daniel Pöppelmann at the Polish-Saxon court. He never went to Iceland similarly to the remaining Danish architects engaged on the island until the 1840s. Till the end of the 20th century, all the architects practising in Iceland were educated abroad, usually in Denmark as well as other Scandinavian countries, in Germany or the USA. In this way, various tendencies in world urbanism and architecture, such as the concept of the Garden City, functionalism and the International Style, fascination in vehicular transport or the ideas of sustainable development, quickly reached Iceland and found favourable conditions.

A school of architecture at the bachelor's level has been working in Reykjavik since 2002. Several centres conduct scientific research and side stock-taking measurements, especially on historical sacral architecture. An association of architects as well as some organizations of monument lovers are active. The multi-department Municipal Museum includes the abovementioned Reykiavík 871±2 (since 2006) and the extensive open-air ethnographical museum of construction Árbæjarsafn which has been collecting historical objects under threat of liquidation since 1957 (Ill. 7 and 8). The number of protected objects is increasing slowly but systematically. First and foremost, there are more and more works of contemporary architecture.

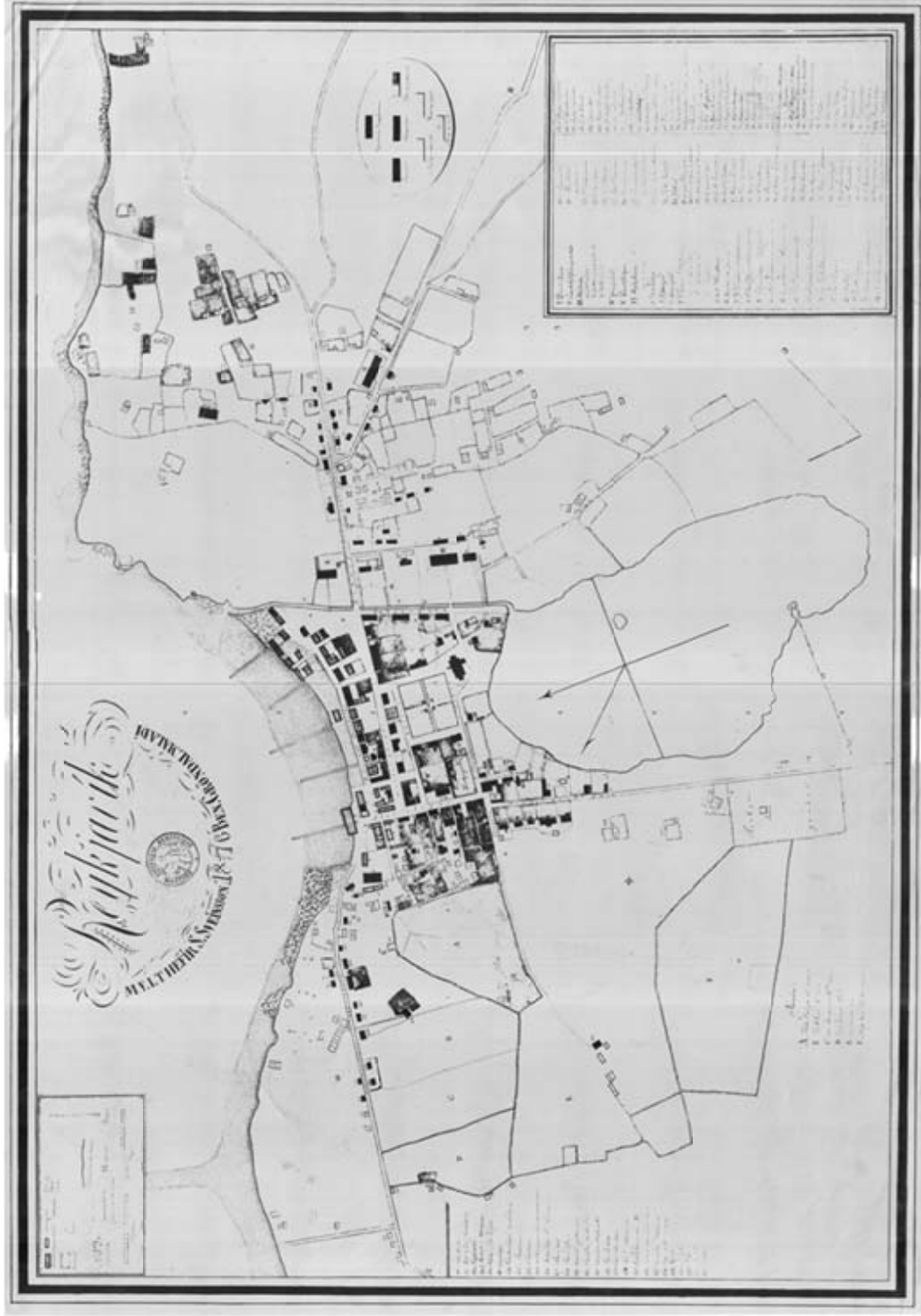
Literatura

- [1] *Icelandic architecture*, red. Mogens Brandt Poulsen, Norræna húsið, Reykjavík 1996.
- [2] Reynarsson B., *The planning of Reykjavik, Iceland: three ideological waves – a historical overview*, Planning Perspectives, t. 14, z. 1, 1999.
- [3] Jóhannesson D., Kristjánsdóttir M., *A guide to Icelandic architecture*, Association of Icelandic Architects, Reykjavík 2000.
- [4] *The Nordic House. Alvar Aalto and Iceland*, red. Riitta Heinämaa, Nordic House, Reykjavík 2000.
- [5] Valsson T., *Planning in Iceland. From the Settlement to Present Times*, University of Iceland Press, Reykjavík 2003.
- [6] *Islandia. Wprowadzenie do wiedzy o społeczeństwie i kulturze*, red. Roman Chymkowski i Włodzimierz K. Pessel, Collegium Civitas, Warszawa 2009.

II. 1. Fragment mapy Islandii z 1844 roku (wyk. Björn Gunnlaugsson); (Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn – Biblioteka Narodowa i Uniwersytecka Islandii)

III. 1. A fragment of a map of Iceland from 1844 (by Björn Gunnlaugsson), (Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn – The National and University Library of Iceland)

II. 2. Plan Reykjavíku z 1876 roku (wyk. Sveinn Sveinsson); (Dennis Jóhannesson, Málfrídur Kristjánsdóttir, *A guide to Icelandic architecture*, Reykjavík 2000)

III. 2. Plan of Reykjavik from 1876 (by Sveinn Sveinsson); (Dennis Jóhannesson, Málfrídur Kristjánsdóttir, *A guide to Icelandic architecture*, Reykjavík 2000)

II. 3. Plan Reykjavíku z 1920 roku (wyk. Egill Hallgrímsson); (Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn – Biblioteka Narodowa i Uniwersytecka Islandii)

III. 3. Plan of Reykjavik from 1920 (by Egill Hallgrímsson); (Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn – The National and University Library of Iceland)

II. 4. Stan zabudowy i zagospodarowania przestrzennego Reykjavíku w 1990 roku; (Borgarskipulag Reykjavíkur – Miejskie Biuro Planowania Przestrzennego)

III. 4. Condition of the spatial development of Reykjavik in 1990; (Borgarskipulag Reykjavíkur – The Municipal Office of Spatial Planning)

II. 5. Muzeum Osadnictwa *Reykjavík 871±2*; U góry: wgląd z ulicy (Aðalstræti) w podziemną ekspozycję. U dołu: ekspozycja relikwii domu z X wieku i model domu z IX–X wieku (fot. M. Motak)

III. 5. The Museum of Settlement *Reykjavík 871±2*; Top: insight from the street (Aðalstræti) into the underground exposition. Bottom: exposition of relics from a 10th century house and the model of a 9th–10th century house (photo by M. Motak)

Il. 6. Drewniane, płaskorzeźbione drzwi z dawnego kościoła w Valþjófsstað (ok. 1200), obecnie w Muzeum Narodowym w Reykjavíku (fot. M. Motak)

Ill. 6. The wooden relief door to the old church in Valþjófsstað (c. 1200), currently at the National Museum in Reykjavik (photo by M. Motak)

Il. 7. Zespół mieszkalnych domów z ziemi, z drewnianymi elewacjami frontowymi (XVIII wiek), na farmie Árbæjarsafn – obecnie w skansenie budownictwa (domy te pozostały na pierwotnym miejscu) (fot. M. Motak)

Ill. 7. A complex of residential earth houses with wooden front facades (18th century) on the farm Árbæjarsafn – currently at the open-air ethnographical museum of construction (these houses remained in the original place (photo by M. Motak)

Il. 8. Budynek z ziemi, mieszczący kuźnię, zrekonstruowany w skansenie Árbæjarsafn (fot. M. Motak)

Ill. 8. An earth building, including a forge, reconstructed at the open-air ethnographical museum Árbæjarsafn (photo by M. Motak)

Il. 9. Drewniany budynek tzw. manufaktury – warsztat tkacki przy Aðalstræti w Reykjavíku (1762) (fot. M. Motak)

Ill. 9. A weaver's wooden workshop at Aðalstræti in Reykjavík (1762) (photo by M. Motak)

Il. 10. Zespół rezydencjonalno-sakralny na Wyspie Viðey: po prawej rezydencja namiestnika (1753–1755), po lewej kościół (1762–1764) (fot. M. Motak)

Ill. 10. A residential and sacral complex on the Isle of Viðey: the plenipotentiary's residence on the right (1753–1755), the church on the left (1762–1764) (photo by M. Motak)

Il. 11. Dawne więzienie w Reykjavíku, obecnie siedziba premiera i rządu Islandii (1759–1770, przebud. 1815) (fot. M. Motak)

Ill. 11. The former prison in Reykjavik, currently the seat of the Prime Minister and the government of Iceland (1759–1770, redevelopment 1815) (photo by M. Motak)

Il. 12. Parlament Islandii (1879–1881), po lewej widoczna katedra luterńska (1787–1796, rozbud. 1847–1848) (fot. M. Motak)

Ill. 12. The Parliament of Iceland (1879–1881), the Lutheran cathedral visible on the left (1787–1796, extension 1847–1848) (photo by M. Motak)

Il. 13. Drewniany dom, zwany Höfði (1909) (fot. M. Motak)

Ill. 13. A wooden house called Höfði (1909) (photo by M. Motak)

Il. 14. Budynek Biblioteki Narodowej, obecnie Dom Kultury (1906–1909) (fot. M. Motak)

Ill. 14. The building of the National Library, currently the Community Centre (1906–1909) (photo by M. Motak)

Il. 15. Biurowiec firmy Nathan & Olsen – tzw. Stara Apteka (1916–1917) (fot. M. Motak)

Ill. 15. The office building of the Nathan & Olsen firm – the so-called Old Chemist's Shop (1916–1917) (photo by M. Motak)

Il. 16. Landakotskirkja – katedra rzymskokatolicka (1925–1929) (fot. M. Motak)

Ill. 16. Landakotskirkja – the Roman Catholic cathedral (1925–1929) (photo by M. Motak)

Il. 17. Budynek główny Uniwersytetu Islandii (1936–1940) (fot. M. Motak)

Ill. 17. The main building of the University of Iceland (1936–1940) (photo by M. Motak)

Il. 18. Hallgrímskirkja (1937–1986) – kościół imienia Hallgrímura Péturssona, projektu Guðjóna Samúelssona: po lewej widok od strony północno-zachodniej; po prawej widok od strony południowej (fot. M. Motak)

Ill. 18. Hallgrímskirkja (1937–1986) – Hallgrímur Pétursson Church designed by Guðjón Samúelsson. Left: view from the northwest. Right: view from the south (photo by M. Motak)

II. 19. Dom i studio Ásmundura Sveinssona, obecnie Muzeum Rzeźby (1942–1955) (fot. M. Motak)

III. 19. Ásmundur Sveinsson's house and studio, currently the Museum of Sculpture (1942–1955) (photo by M. Motak)

II. 20. Kirkja Óháða Safnaðarins – świątynia kościoła Niezależnego (1950–1959) (fot. M. Motak)

III. 20. Kirkja Óháða Safnaðarins – the temple of the Independent Church (1950–1959) (photo by M. Motak)

II. 21. Dom Nordycki (1963–1968), projektu Alvara Aalto (fot. M. Motak)

III. 21. The Nordic House (1963–1968) designed by Alvar Aalto (photo by M. Motak)

Il. 22. Ratusz w Reykjavíku (1987–1992): u góry widok od strony wschodniej; u dołu widok od strony południowej (fot. M. Motak)

Ill. 22. The City Hall in Reykjavik (1987–1992). Top: view from the east. Bottom: view from the south (photo by M. Motak)

Il. 23. Wydział Inżynierii i Nauk
Przyrodniczych Uniwersytetu
Islandii, zwany Askja (1996–2001)
(fot. M. Motak)

Ill. 23. The Faculty of Engineering
and Natural Sciences, University of
Iceland, called Askja (1996–2001)
(photo by M. Motak)

Il. 24. Zespół biurowy Höfðatorg
(2004–2009) (fot. M. Motak)

Ill. 24. The Höfðatorg office complex
(2004–2009) (photo by M. Motak)

Il. 25. Centrum Konferencyjno-
-Koncertowe Harpa (2007–2011)
(fot. M. Motak)

Ill. 25. The Harpa Concert Hall and
Conference Centre (2007–2011)
(photo by M. Motak)